

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ
ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

А.БАЙТҰРСЫНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚОСТАНАЙ Өңірлік университеті

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІ МӘДЕНИЕТ БАСҚАРМАСЫНЫҢ "ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСТЫҚ
МЕМОРИАЛДЫҚ МҰРАЖАЙЫ" КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІ

КОММУНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "КОСТАНАЙСКИЙ ОБЛАСТНОЙ МЕМОРИАЛЬНЫЙ
МУЗЕЙ ИБРАЯ АЛТЫНСАРИНА" УПРАВЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ АКИМАТА КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

АЛТЫНСАРИН ОҚУЛАРЫ

«ИННОВАЦИЯ, БІЛІМ, ТӘЖІРИБЕ-БІЛІМ
БЕРУ ЖОЛЫНЫҢ ВЕКТОРЛАРЫ»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫ

МАТЕРИАЛДАРЫ

II КІТАП

АЛТЫНСАРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ

МАТЕРИАЛЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ

«ИННОВАЦИИ, ЗНАНИЯ,
ОПЫТ – ВЕКТОРЫ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРЕКОВ»

II КНИГА

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ/ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Қуанышбаев Сеитбек Бекенович, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Басқарма Төрағасы-Ректоры, география ғылымдарының докторы, Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының мүшесі;

Жарлыгасов Женис Бахытбекович, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Зерттеулер, инновация және цифрландыру жөніндегі проректоры, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор;

Скударева Галина Николаевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Мәскеу облысындағы МОУ «Мемлекеттік гуманитарлық-технологиялық университеті» ректорының м.а.; Ресей Федерациясының жалпы білім беру ісінің құрметті қызметкері, Ресей;

Бережнова Елена Викторовна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Мәскеу халықаралық мемлекеттік қатынастар институты, Ресей;

Ибраева Айман Елемановна, «Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы» ММ жетекшісі;

Онищенко Елена Анатольевна, «Педагогикалық шеберлік орталығы» жекеменшік мекемесінің Қостанай қаласындағы филиалының директоры;

Демисенова Шнар Сапаровна, педагогика ғылымдарының кандидаты, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі;

Утегенова Бибикуль Мазановна, педагогика ғылымдарының кандидаты, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика және психология кафедрасының профессоры;

Смаглий Татьяна Ивановна, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің, педагогика ғылымдарының кандидаты; педагогика және психология кафедрасының қауым.профессоры;

Жетписбаева Айсылу Айратовна, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Ы.Алтынсарин атындағы әдістемелік кабинетінің меңгерушісі.

«Инновация, білім, тәжірибе-білім беру жолының векторлары»: 2023 жылдың 17 ақпандағы Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. II Кітап. – Қостанай: А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2023. – 1231 б. = «Инновации, знания, опыт – векторы образовательных треков»: Материалы международной научно-практической конференции, 17 февраля 2023 года. II Книга. – Костанай: Костанайский региональный университет имени А.Байтұрсынова, 2023. – 1231 с.

ISBN 978-601-356-244-5

Жинаққа «Инновация, білім, тәжірибе-білім беру жолының векторлары» атты Алтынсарин оқулары халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары енгізілген.

Талқыланатын мәселелердің алуан түрлілігі мен кеңдігі мақала авторларына заманауи білім беруді жаңғырту мен дамытудың, осы үдерісте қазақ ағартушыларының педагогикалық мұрасын пайдаланудың жолдарын, мұғалімдерді даярлаудың тиімді технологиялары мен форматтарын әзірлеу мен енгізу мәселелерін, ақпараттық қоғамдағы білім беру кеңістігінің ерекшеліктерін айқындауға, сондай-ақ педагогтердің инновациялық қызметінің тәжірибесін жинақтауға, педагогикалық үдеріс субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдауға мүмкіндік берді.

Бұл жинақтың материалдары ғалымдарға, жоғары оқу орындары мен колледж оқытушыларына, мектеп мұғалімдері мен мектепке дейінгі тәрбиешілерге, педагог-психологтарға, магистранттар мен студенттерге қызықты болуы мүмкін.

В сборнике содержатся материалы Международной научно-практической конференции Алтынсаринские чтения «Инновации, знания, опыт – векторы образовательных треков». Многообразие и широта обсуждаемых проблем позволили авторам статей определить векторы модернизации и развития современного образования, использования в данном процессе педагогического наследия казахских просветителей, вопросов разработки и внедрения эффективных технологий и форматов подготовки учителей, специфики образовательного пространства в информационном обществе, а также обобщения опыта инновационной деятельности педагогов, психолого-педагогической поддержки субъектов педагогического процесса.

Материалы данного сборника могут быть интересны ученым, преподавателям вузов и колледжей, учителям школ и воспитателям дошкольных учреждений, педагогам-психологам, магистрантам и студентам.

ISBN 978-601-356-244-5

УДК 37.02
ББК 74.00

құндылықтарымызды жастар санасына барынша жоғарғы оқу орнының білім мен тәрбие беру үрдісінің мүмкіндіктерін пайдалана отырып, мақсатты, жүйелі түрде терең сіңіре білу – басты міндетіміз болып қала бермек.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасындағы этникалық-мәдени білім тұжырымдамасы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/N960003058_ (қаралған уақыт 19:45 25.11.2022ж.)
- 2 Профессор М.Ғ.Арынның 85 жылдығына арналған «Арын оқулары» тақырыбындағы республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары 20 мамыр, 2021 жыл. // file:///C:/Users/Zulka/Downloads/Argyn-20-07-2021.pdf (қаралған уақыт 20:11 26.11.2022 ж.)
- 3 Нағымұлы Ш. Мәдениеттану: Оқулық. – Астана: Фолиант, 2007. – 312 бет.
- 4 Бахтиярова Г.Р. Қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениеті. Оқу құралы. «Жұбанов кітапханасы» сериясы. – Ақтөбе: «Жұбанов университеті» баспа бөлімі, 2019. – 354 бет.
- 5 Шулева Е.И. «Теория гуманитарной культуры в концепции социодинамики культуры А.Моля». ВЕСТНИК Челябинской гос.академии культуры и искусств, 2010г. (қаралған уақыт 17:15 24.11.2022 ж.)
- 6 Жүсіпова Ж.А. «Педагогикалық шеберлік»: Оқулық. – Алматы, 2011. – 316 бет.
- 7 Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.:Логос, 1999. – 384 с.

ӘОЖ376.1

АҚЫЛ – ОЙКЕМІСТІГІНІҢ ЖЕҢІЛ ДӘРЕЖЕСІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨРУ АРҚЫЛЫ ҚАБЫЛДАУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бегежанова Райхан Карымжановна
педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті
Арнайы білім беру кафедрасы
Қостанай қ., Қазақстан
E-mail: raikhan_begezhanova@mail.ru
Исмаилова Зарема Нуржановна
«6В01902 Арнайы педагогика» ББ 3 курс студенті
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті
Арнайы білім беру кафедрасы
Қостанай қ., Қазақстан
E-mail: rahimdzhanova.28@mail.ru

Аңдатпа

Өзектілігі: Ақыл-ой кемістігі бар бастауыш мектеп жасындағы балалар үшін визуалды қабылдауды зерттеу мәселесі әсіресе өзекті болып табылады, өйткені мұндай балалардың визуалды қабылдауы ерекше сипатта болады. Ақыл-ой кемістігі бар балалар қоршаған әлемді жеткілікті түрде қабылдайды, бірақ бұл әлемді визуалды қабылдау процесінің өзі белсенді емес.

Мақсаты: ақыл – ой кемістігі бар бастауыш сынып оқушыларының көру арқылы қабылдауын ойын арқылы қалыптастыру.

Түйінді сөздер: ақыл – ой кемістігі, қабылдау қабілеті, визуалды қабылдау, кіші мектеп жасындағы оқушылар, дидактикалық ойын.

Аннотация

Актуальность: для детей младшего школьного возраста с умственной отсталостью проблема изучения зрительного восприятия особенно актуальна, так как зрительное восприятие таких детей носит особый характер. Дети с умственной отсталостью адекватно воспринимают окружающий мир, но сам процесс визуального восприятия этого мира не активен.

Цель: формирование зрительного восприятия младших школьников с умственной отсталостью с помощью игр.

Ключевые слова: умственная отсталость, восприятие, зрительное восприятие, учащиеся младшего школьного возраста, дидактическая игра.

Abstract

Relevance: for children of primary school age with intellectual disabilities, the problem of studying visual perception is especially relevant, since the visual perception of such children is of a special nature. Children with intellectual disabilities adequately perceive the world around them, but the process of visual perception of this world itself is not active.

Goal: to develop visual perception of Primary School students with intellectual disabilities through the game.

Key words: *mental retardation, perception, visual perception, students of younger school age, didactic game.*

Адамның бүкіл өмірі мен қызметі қоршаған ортаны қабылдаумен байланысты. Қоршаған ортаны, объектілерді, адамдарды қабылдамай, мағыналы әрекет жасау мүмкін емес. Бұл біздің айналамыздағы әлемді қалай көретінімізге байланысты, сонымен қатар, ол біз үшін бірқатар объектілерді «өшіре» алмайды. Қабылдау байқаусызда да, мақсатты бақылауда да болуы мүмкін, ал мұнда қабылдау «теориялық» әрекетке айналады.

Қабылдау дегеніміз – сезім мүшелері арқылы алынған қоршаған орта туралы ақпаратты түсіндіру. Бұл түсіндіру біздің танымдық үрдістерімізге және қолда бар білімге байланысты.

Қабылдау – бұл заттар мен шындық құбылыстарының олардың қасиеттерінің жиынтығында, яғни бейнелерде, олардың адамның сезім мүшелеріне тікелей әсер етуінің көрінісі [1, б. 5].

Демек, танымдық психикалық процесс ретінде қабылдаудың қасиеттері: 1) заттар мен құбылыстарды түрлерде бейнелеу; 2) бұл бейнелеу тек шағылысатын объектінің немесе құбылыстың тиісті сезім мүшелеріне әсер еткен жағдайда ғана мүмкін болады. Эмоционалды танымның бір үрдісінің байланысы сезіну және қабылдау болып табылады. Олар өздерінің ерекше сипаттамаларына ие болғанына қарамастан бір – бірімен тығыз байланысты.

Көру арқылы қабылдау – визуалды жүйенің көмегімен алынған сенсорлық ақпараттан негізінде әлемнің визуалды бейнесін құру процестерінің жиынтығы. Сезімдердің арқасында адам объектінің жеке қасиеттері – түсі, температурасы, дәмі, дыбысы және т.б. туралы білім алады. Сезімнен айырмашылығы, қабылдау кезінде адам заттар мен құбылыстардың жеке қасиеттерін емес, бізді қоршаған әлемнің объектілері мен құбылыстарын біледі. Қабылдау сезімге негізделген, бірақ қабылдау сезімдерінің қосындысына азайтылмайды. Сезімдерден басқа, қабылдау адамның тәжірибесі идеялар мен білім түрінде болады. Ұстап алу арқылы біз өткен тәжірибені қолдана отырып, осы бейнені түсінеміз. Маңызды мағына – сөйлеу, атау, тақырыпты ауызша белгілеу болып табылады.

Қабылдау негізі – анализаторлар жүйесінің күрделі жұмысы. Әрбір объект немесе шындық құбылысы күрделі ынталандыру ретінде әрекет етеді. Қабылдау – ми қыртысының аналитикалық және синтетикалық белсенділігін нәтижесі: жеке қозу, сезім бір – бірімен біріктіріліп, нақты тұтас жүйені құрайды. Мектептің басталуы 7 жасында екінші физиологиялық дағдарыс кезеңімен сәйкес келеді. Әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі және баланың іс – әрекетіндегі негізгі өзгеріс дененің барлық жүйелері мен функцияларын қайта құрылымдау кезеңіне түседі, бұл айтарлықтай шиеленісті және оның барлық қорларын тартуды талап етеді.

Алайда, осы кезеңде физиологиялық қайта құрумен қатар жүретін белгілі бір асқынуларға қарамастан, физиологиялық дағдарыс баланың басқа жағдайларға сәтті үйренуіне ықпал етеді. Бұл физиологиялық өзгерістердің жаңа жағдайлардың жоғары жағдайларына сәйкес келетіндігімен түсіндіріледі. Бастауыш мектеп жасында әртүрлі балаларда психофизиологиялық қалыптастырудың біркелкі еместігі байқалады. Ұлдар мен қыздардың даму қарқынындағы айырмашылықтар да сақталады: қыздар ұлдардан алда келеді. Осыған сүйене отырып, көптеген авторлар төменгі сыныптарда «әртүрлі жастағы балаларда бір партада отырады. орташа алғанда, бұл айырмашылық күнтізбелік жаста емес екеніне қарамастан, бір жарым жасқа дейінгі қыздарға қарағандағы жас ұлдар» деген қорытындыға келеді [2, б. 14].

Тұрақты оқытуға көшу балалардың зияткерлік қабілеттеріне жоғары талаптар қояды, бұл жас мектеп оқушыларында әлі де тұрақсыз, шаршау жоғарылайды. Жас кезінде бұл мәліметтер өсіп келе жатқанына қарамастан, тұтастай алғанда, кіші мектеп оқушыларының тиімділігі мен ерекшеліктері орта мектеп оқушыларының тиісті сипаттамаларына қарағанда жартысына жуық.

Мектепте оқудың басталуы баланың дамуындағы әлеуметтік жағдайдың орталық өзгеруіне әкеледі. Ол «қоғамдық» субъектіге айналады және қазір әлеуметтік маңызды міндеттерге ие, оны орындау үшін ол әлеуметтік баға алады. Баланың өмірлік қатынастарының бүкіл жүйесі өзгереді және көбінесе оның жағдайларды қаншалықты сәтті орындағанына байланысты [3, б. 7].

Жетекші қызмет – оқу. Ол осы жас кезеңіндегі балалар психикасының дамуындағы негізгі өзгерістерді анықтайды. Оқу іс – әрекеті аясында балалардың дамуындағы маңызды жетістіктерді

сипаттайтын және келесі жас кезеңінде қалыптасуды қамтамасыз ететін негіз болып табылатын психологиялық ісіктер пайда болады [4, б. 9].

Жүйелі оқытуға көшу балалардың жаңа танымдық қажеттіліктерін, қоршаған шыныдыққа белсенді қызығушылығын, жаңа білім мен дағдыларды игеруге жағдай жасайды.

Кіші мектеп жасы танымдық үрдістердің белсенді қалыптасуы мен сапалы өзгеру кезеңі болып табылады: олар жанама сипатқа ие бола бастайды және саналы және кездейсоқ болады. Уақыт өте келе бала өзінің психикалық үрдістерін игереді, зейінді, есте сақтау, ойлауды бақаруды үйренеді.

Мектептегі оқудың басталуымен ойлау баланың саналы іс – әрекетінің орталағына айналады. Ғылыми игеру үрдісінде орын алатын ауызша – логикалық, ойлауын қалыптастыру барлық танымдық үрдістерді қайта қалыптастырады. Оқу іс – әрекеті үрдісінде теориялық сана мен ойлау негіздерін игеру рефлексия, талдау сияқты жаңа сапалы формациялардың пайда болуына және қалыптасуына әкеледі; ішкі іс – қимыл жоспары [5, б. 27].

Оқу іс – әрекеті бастаушы сынып оқушысының қабылдау процестеріне жаңа талаптар қояды. Оқу материалын қабылдау кезінде бастаушы сынып оқушысының перцептивті іс – әрекетінің ерекшелігі мен хабардарлығы, оқу әрекеттерін орындау кезінде басшылыққа алынуы керек белгілі бір стандарттарды – үлгілерді қабылдау дәлдігі қажет. Қабылдаудың ерекшелігі мен хабардарлығы бір – бірімен тығыз байланыста оқу – іс әрекетінің әсерінен қарқынды дамиды.

Бастауыш мектеп жасының басында балаларды заттардың өздері және олардың сыртқы, ең жарқын белгілері мен қасиеттері қызықтырады. Балаларға пәндердің барлық ерекшеліктері мен элементтерін мұқият қарау және олардың ішіндегі ең маңызды қасиеттерді бөліп көрсету қиынға соғады, бұл көбінесе оқу іс – әрекетінде көрінеді.

Сондықтан оқу қызметі бастауыш сынып оқушыларын пәндердің қасиеттерін талдауға, салыстыруға, олардың ішіндегі ең маңыздыларын бөліп көрсетуге және оларды сөз арқылы білдіруге үйретуге бағытталған. Балалар сыртқы тартымдылығына қарамастан оқу материалының әртүрлі элементтеріне назар аударады, қабылдауды үйренеді. Осының әсерінен еріктілік, мағыналық және қабылдаудың селективтілігі дамиды [6, б. 17].

Оқудың бірінші жылының соңында бастауыш сынып оқушылары пәндерді өткен тәжірибелеріне сәйкес, оқу мотивтерімен, қажеттіліктерімен және оқу іс – әрекетіне байланысты қызығушылықтарымен қабылдай алады. Оқыту барысында балалар қабылдау техникасын, тексеру мен тыңдаудың перцептивті әдістерін, заттардың қасиеттерін анықтау алгоритмін меңгереді. Мұның бәрі бастауыш сынып оқушыларының одан әрі қарқынды сенсорлық – перцептивті дамуына ықпал етеді.

Бастауыш мектеп жасында көпөлшемді ынталандыру көрсеткіштерін қабылдаудың дәлдігі мен жылдамдығының сипаттамалары жақсарады. Толық емес контурлық кескіндерді қабылдау көрсеткіштері айтарлықтай жақсарады, бұл визуалды қабылдаудың апперцепция және антиципация параметрлерінің жақсарғанын көрсетеді [7, б. 4].

Бастауыш сынып оқушыларының қабылдау жылдамдығы мен дәлдігі визуалды перцептивті өрістегі тітіркендіргіштердің локализациясымен байланысты (қабылдау сипаттамалары тітіркендіргіштердің орталықтан перцептивті өрісінің перифериясына қарай қозғалуымен нашарлайды және керісінше). Бастауыш сынып оқушыларында қабылдау әлдеқайда жақсы дамыған. Олар заттардың түсін, пішінін, көлемін және олардың кеңістіктегі орнын ажыратып қана қоймай, ұсынылған пішіндер мен түстерді дұрыс атай алады, заттарды олардың мөлшеріне сәйкес дұрыс байланыстыра алады. Олар қарапайым пішіндерді бейнелеп, оларды белгіленген түске бояй алады. Алайда бірінші және екінші сыныптың басында қабылдау әлі де өте жетілмеген және беткі болып табылады.

Бастауыш сынып оқушыларында қабылдау, ең алдымен, тақырыптың өзіндік ерекшеліктерімен анықталады, сондықтан балалар ең негізгі, маңызды емес, басқа объектілердің фонында айқын көрінетін нәрсені қабылдайды. Қабылдау процесі көбінесе объектіні танумен және кейіннен атаумен ғана шектеледі, ал бірінші сынып оқушылары мұқият және ұзақ қарауға, бақылауға жиі қабілетсіз [8, б. 16].

Балалар ұқсас объектілерді қабылдау кезінде дифференциацияда дәлсіздіктер мен қателіктер жібереді. Кейбір жағдайларда ұқсас әріптер мен сөздерді, ұқсас объектілердің суреттерін және олардың құрылымы мен айтылуы бойынша ажыратпайды және аралыстырады. Көбінесе кездейсоқ бөлшектер ажырата алады, бірақ маңызды және мәнді қылып қабылдайды. Осылайша, олар объектілерді әлі де жақсы қарастыра алмайды.

Баланың ақыл – ойының артта қалуы – бұл жалпы бағыттағы психиканың дамуы, бірақ интеллектуалды салада ақау басым, ерте жаста пайда болады. Бұл сатып алынған құбылыс немесе туа біткен болуы мүмкін. Ауру ересектердің белгілі бір әлеуметтік – экономикалық топтарға жататындығына немесе олардың білім деңгейіне байланысты емес. Ақыл – ойдың артта қалуы психиканың барлық процестерінде, әсіресе танымдық салада көрінеді [9, б. 12].

Қабылдау – қоршаған әлемнің сезімдеріне, заттары мен құбылыстарына тікелей әсер ететін тұтас көрініс. Көрнекі қабылдау – әртүрлі құрылымдық компоненттерді қамтитын кешенді процес: еріктілік, фокус, қол – көз координациясы, визуалды зерттеу дағдылары, визуалды анализатордың аналитикалық – синтетикалық қызметі, қабылдау көлемі, тұрақтылығы. Интеллект патологиясы бар балаларға визуалды шағылыстың кез – келген деңгейінің қалыптасуы бұзылған. Осыған байланысты ол келесі айрықша белгілермен сипатталады: қабылданатын нәрсенің сынсыздығы, пассивтілік, сараланбау. Қабылдау процесі айтарлықтай баяулайды.

Ақыл – есі кем балаларда қызығушылықтар мен қажеттіліктердің дамымауы жиі байқалады, қабылдаудың селективтілігі жеткіліксіз. Көрнекі қабылдаудың жеткіліксіздігі интеллектуалды бұзылыстың дәрежесі мен ауырлығына байланысты [1, б. 5].

Ақыл – есі кем балалар объектіні егжей – тегжейлі зерттеуге тырыспайды. Олар тек кейбір, айтарлықтай ерекшеленетін, сыртқы қасиеттерді көрсетеді және тақырыпты ең жалпы танумен шектеледі. Балалар кеңістіктегі орнын өзгерткен кезде заттардың суреттерін тану қажет болған жағдайда өте қиын. Бастауыш мектеп жасындағы көрнекі қабылдаудың ролін асыра бағалау қиын. Көрнекі қабылдаудың маңыздылығы қоршаған шындықты зерттеу, ең алдымен, қоршаған әлемнің сезімдері мен қабылдауларына негізделгенімен анықталады.

Көрнекі қабылдау, бір жағынан, бастауыш сынып оқушыларының жалпы ақыл – ой дамуының негізі болып табылады, ал екінші жағынан тәуелсіз рөлге ие, өйткені толыққанды қабылдау мектепке және көптеген еңбек түрлерінде бастауыш сынып оқушыларында сәтті оқу үшін қажет.

Көрнекі қабылдау физикалық және зияткерлік жұмыстың барлық түрлерінде қажет. Көрнекі қабылдау бастауыш сынып оқушыларының визуалды есте сақтау қабілеті мен ойлауының дамуымен тікелей байланысты.

Ақыл – есі кем балаларда қабылдау жеткіліксіз сараланған. Таныс заттарды қабылдау кезінде ақыл – есі кем оқушылар элементтерді таңдауда қиындықтарға тап болады, заттарды салыстырады, түсті аз ерекшеленетін заттарға ажыратпайды, кішкентай заттарға назар аудармайды.

Қабылдау ерекшеліктері объектілердің қол жетімді бейнелерін қолдану ерекшелігіне үлкен әсер етеді. Пәндерді тануды қалыптастыру ақыл – есі кем мектеп оқушыларында әдеттегідей үрдіске ие. қате танудың орнына шындық келеді, бірақ бұл өте жалпы тану [10, б. 36].

Содан кейін жалпыланған тану ерекше сипатқа ие болады, онда жеке қасиеттер сипаттамалық белгілер көрсетіледі. Ақыл – есі кем мектеп оқушылары қалыпты дамып келе жатқан құрдастарына қарағанда айтарлықтай қателіктер жібереді. Ақыл – есі кем адамдарда қате тану бұқаралық мектеп оқушыларына ұзағырақ сақталады. ақыл – есі кем оқушыларды тануды қалыптастыруда объектілердің салыстыру, олардың сөйлеуін дамыту (сөздік, грамматикалық құралым) оң рөл атқарады.

А.В. Абрамова, Л.П. Григорьева, А.Г. Московкинаның пікірінше, интеллекті бұзылған балаларда тікелей сенсорлық – перцептивті рефлексияның айтарлықтай жетіспеушілігі байқалады. Сонымен бірге, оқыту және түзету – дамыту жұмыстары барысында олардың сезімдері мен визуалды қабылдауын айтарлықтай қалыптастыруға болатындығын атап өтілді [11, б. 6].

Ақыл – ой кемістігі бар балаларда қабылдаудың тұрақтылығы, оның біркелкі және тұтастылығының бұзылуында байқалады. Нақтырақ айтсақ, бұл ерекшелік жүйке жүйесінің сарқылауы жоғары олигофрендерде кездеседі, бұл айқын қорғаныс, шектен тыс тежелумен түсіндіріледі.

Ақыл – есі кем мектеп оқушыларын қабылдау үшін жеткіліксіз мән беру және жалпылау сияқты қасиет. Сонымен, көмекші мектептің оқушылары қажет болған жағдайда пәннің маңыздылығын атап өту қиынға соғады бұл, мысалы, сюжеттік суреттерді қабылдау кезінде көрінеді. Балалар сюжеттік суреттерді қабылдау кезінде субъектілер мен объектілер арасындағы нақты қатынастарды нақтыламайды, қажетті байланыстарды ашпайды. Ақыл – есі кем балаларға адамның көңіл – күйін бейнелейтін суреттегі қозғалыстарды түсіну үлкен қиындықтар туғызады.

М.В.Кудрявцеваның және С.Я.Рубенштейннің пікірі бойынша интеллектісі бұзылаған жас оқушылар тақырыпты егжей – тегжейлі зерттеуге тырыспайды. Ақыл – есі кем оқушыларда қабылдаудың жалпылануының бұзылуы байқалады, осыған байланысты олар тек ерекше сыртқы белгілерге назар аударады және тақырыпты жалпы танумен шектеледі, бұл жағдайда олар құрылымның маңызды бөліктерін, элементтерін, пропорцияларын және басқа да ерекшеліктерін ажырата алмайды. Сонымен қатар, көрі өткірлігінің төмендеуі байқалады, бұл объектінің өзіне тән ерекшелігінен айырады.

Е.М. Кудрявцеваеың пікірінше, интеллектісі бұзылған бастауыш сынып оқушыларында қабылдаудың тән белгілері объектілердің бар бейнелерін қолдану ерекшелігіне үлкен әсер етеді. Интеллектісі бұзылған бастауыш сынып оқушыларында пәндерді қалыптастыру қалыпты құрдастарымен бірдей үрдіске ие. Жалған танудың орнына дұрыс, бірақ өте жалпы тану келеді. Әрі қарай жалпыланған тану өзіндік сипатқа ие болады, онда тек жеке қасиеттер мен сипаттамалық белгілер көрсетіледі. Интеллектісі бұзылған оқушылар қалыпты дамып келе жатқан құрдастарына қарағанда айтарлықтай

қателіктер жібереді. Қате тану бұқаралық мектепте оқитындарға қарағанда ең ұзақ кезең болып қала береді [11, б. 7].

Осылайша, интеллектісі бұзылған бастауыш сынып оқушыларында визуалды қабылдаудың тән белгілері бар, олар оны бұқаралық мектептің бастауыш сынып оқушыларының визуалды қабылдауынан ерекшелендіреду. атап айтқанда: қабылаудың шектеулі. Аз жалпылануы, қабылдаудың тұтастығы, объективтілігі мен тұрақтылығының бұзылуы болып табылады. интеллектісі бұзылған оқушыларда визуалды анализатордың анатомиялық – физиологиялық бұзылыстары жиі кездеседі. Мұның бәрі интеллектісі бұзылған бастауыш сынып оқушыларының қабылдау функциясына із қалдырады. Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, ақыл – есі кем балалардың іс – әрекет түрлерін орындау барысында қоршаған әлемнің объектілері мен құбыластары туралы сенсорлық танымды дамытудың жасырын қабілеттері бар екенін атап өткен жөн.

Кез-келген дидактикалық ойында дидактикалық тапсырма нақты анықталады. Ойынның бағдарламалық мазмұнына сәйкес әртүрлі әрекеттерді оңай орындауға болатын ойыншықтар таңдалады. Дидактикалық ойындарды ойыншықтармен, суреттермен және заттармен де, көрнекіліксіз де, – ойыншылардың әрекеттері мен сөздеріне негізделген сөздік ойындар түрінде өткізуге болады. Дидактикалық ойын көп қырлы және күрделі педагогикалық құбылыс түрінде ұсынылған. Бұл ақыл – ой кемістігі бар білім алушыларды оқытудың нысаны, дербес ойын қызметі және баланың көпжақты даму құралы болып табылады. Дидактикалық ойындар оқытудың ойын әдісі ретінде қолданылады. Оның көмегімен мұғалім белілі бір білімді жеткізе алады, идеяларды қалыптасыра алады. Дидактикалық ойын балаларға ана тілін, математиканы үйрету, қоршаған әлеммен танысу, сенсорлық мәдениетті дамыту үшін қолданылады. Онда екі бағыт бар: оқу (танымдық) және ойын (ойын – сауық). Ақыл – ой кемістігі бар білім алушыларды оқытудың бірінші жылында олар үшін белсенді әрекет құралы ретінде оқыту мүмкіндігі – бұл дидактикалық ойынның ерекшелігі.

Қорыта айтқанда, дидактикалық ойындарды қолдану сабақтың тақырыбымен тығыз байланысты, оқу материалымен біріктірілген, сабақтың дидактикалық мақсаттарына сәйкес болған кезде ұсынылады. Жаңа материалды түсіндіру кезінде зерттелетін тақырыптың маңызды белгілері бар ойындарды қолдану қажет. Сонымен бірге, онда суреттер немесе заттар топтары бар балалардың практикалық әрекеттері болуы керек. Ақыл – ой кемістігі бар кіші мектеп жасындағы білім алушыларда жалпылаудың қарапайым түрі – белгілі жалпыға қарай қозғалыс, жалпы ережеге сәйкес ерекше жағдайды келтіру байқалады. Мұндай балалардағы абстракция әдеттегі сыныптарда оқитын құрдастарына қарағанда әлдеқайда әлсіз боп көрінеді. Олардың ойлауына маңызды емес белгілер үлкен мән береді. Сондықтан бұл балалармен мұқият және көп жұмыс істеу керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Лях Т.И., Лях М.В. Психология: арнайы психология мамандығы бойынша оқитын студенттерге арналған оқу құралы, 2 – бөлім: Жас психологиясы. – Тула, 2015 ж.
2. Рязанцева И.Е. Ақыл – есі кем бастауыш сынып оқушыларының визуалды қабылдауын түзету және дамыту// заманауи ғылыми зерттеулер мен инновациялар. 2015 №3 4 бөлім [Электрондық ресурс] URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/03/51013> (өтініш берген күн: 19.10.2022)
3. Асеев В.Г. Жас психологиясы, Иркутск, 2012 ж. – 194 б.
4. Гальперин П.Я. «Психология мәселелері» бойынша баланың интеллектуалды дамуын зерттеу, 2008 ж – 138 б.
5. Прокопенко В.Т., Трофимов В.А., Шарок Л.П. Визуалды қабылдау психологиясы / оқу құралы. – Санкт – Петербург: Санкт – Петербург, 2015 ж. – 73 б.
6. Выгосткий Л.С. Жоғары психикалық функцияларды дамыту. М.: Психология, 2011 ж. – 364 б
7. Маллер А.Р. Мүмкіндігі шектеулі бала М., 2012 ж. 112 б.
8. Фридман Л.М. Балалар мен жасөспірімдер психологиясы: тәрбиешілер мен тәрбиешілерге арналған анықтамалық. М.: психотерапияның институтының басылымы, 2009 ж, – 480 б.
9. Мектеп жасындағы балалардың психикалық жағдайын диагностикалау; оқу құралы. Құрастырған: Велиева С.В. Санкт – Петербург, 2014 – 181 б.
10. Давыдов В.В., Драгунов Т.В., Ительсон Л.Б. ред. Петровский: жас және педагогикалық психология: педагогикалық институттарға арналған оқулық, 2011 ж. – 288 б.
11. Рубинштейн С.Я. Ақыл – есі кем мектеп оқушысының психологиясы.- М., Жалпы гуманитарлық зерттеулер институты, 2016 ж. – 224 б.